

ORTA ASYA'DA İSLÂM TEMSİLDEN FOBİYE

CİLT: I

TANIMADAN TANIMLAMAYA

EDİTÖR

DR. MUHAMMET SAVAŞ KAFKASYALI

Ankara-Türkistan, 2012

Büyük Kimliğin İzinde: Genişleme Çağları, Ergenekonlar ve Türklük

Doç. Dr. Mehmet Akif Okur

Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü

*Takı taluy takı müren
Kün tuğ bol-gıl kök kurıkan¹*

*Ol yirgerü barsar Türk budun ölteçi sen...
Ötüken yış olursar bengü il tuta olurtaçı sen.²*

ÖZET

Bu çalışmada, bir büyük kimlik olarak Türklüğün tarihi macerası, çekilme ve genişleme evreleri etrafında incelenmektedir. Söz konusu safhalardan her biri özneyi derinden etkileyen kendine mahsus özelliklere sahiptir. Genişleme döneminde özne/aktör, yeni coğrafyalara adım atmaktadır. Eş zamanlı biçimde, genişlemenin nasıl ve hangi doğrultuda olacağı, ayrıca dışarıyla kurulacak ilişkilerin niteliği hakkında

¹ Muharrem Ergin (Yay. Haz.), *Oğuz Kağan Destanı*, Hülbe Yay. 1988, s. 32. (Daha deniz, daha ırmak / Güneş tuğ, gök çadır olsun)

² Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., 1978, s. 66, Kül Tigin Abidesi, Güney Yüzü. (O yere doğru gidersen Türk milleti öleceksin... Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın.)

farklı düşünen gruplar, öznenin hamlelerine yön verebilmek için mücadeleye girişmektedirler. Yalpazenin bir ucunda içeri ve dışarıyı keskin hatlarla ayıran stratejiler yer almaktadır. Dışarıyı dönüştürürken içeriği sürecin etkilerinden yalıtmayı hedeflemektedirler. Değiştirmek ancak değişmemek istemektedirler. Diğer tarafın merkezini ise, özneyi “fethettikleriyle” etkileşime açık bir zemine konumlandıran yaklaşımlar işgal etmektedir. Bunların amacı, genişleme sırasında karşılaşılan halkların en azından bir kısmını, özneye ait kimliğin parçası yapmaktır. Söz konusu toplulukların özneye müşterek hedef ve ideallere yönelmeleri, zaman içerisinde “biz”e katılmaları sonucunu doğurabilmektedir. Bütünleşme gerçekleşirse, ortak kimliğin düşmanlarını düşman, dostlarını dost bilir hâle gelebilmektedirler.

Öznenin geniş kitlelerin üzerine gerdiği bu kimlik çadırı, çekilme sürecine paralel olarak toplanmaktadır. Yani, geri çekilme yalnızca mekândaki hâkimiyetin el değiştirmesine değil, “biz” duygusunun bileşenlerindeki dönüşüm ve daralma sebebiyle kolektif kimliğin kuşatıcılığını yitirmesine de yol açmaktadır. Ağır yenilgilerle gelen geri çekilişin hâkim psikolojisi korkudur. Tarih sahnesinden silinebileceği endişesine kapılan özne, önce kendisine bir sığınak aramaktadır. Sonraki safhada ise iki tane rakip yaklaşım belirlemektedir. Bunlardan Orhun Abideleri’ne referansla örneklen-direceğimiz ilki, özne olma vasfını yitirmeden kuvvetlenmenin yollarını aramaktır. Psikolojik düzeyde söz konusu perspektifin sahipleri, temel kimlik değerlerinin ve genişleme dönemine ait hatıraların korunmasını, özledikleri geleceğin bu sayede bir gün yeşerebileceğini düşündükleri için önemsemektedirler. Dışarıyla ilişkilerde ise çok ihtiyatlıdırlar. “Ötüken Ergenekonu”nda yaşandığı gibi, daha avantajlı bir konuma gelene kadar hareket alanlarını sınırlamakta, ancak kendilerini inkâr etmemektedirler.

“Anadolu Ergenekonu”nu incelerken karşımıza çıkacak diğer yaklaşım ise, öznenin neredeyse varlığından vazgeçmesi sonucunu doğuracak bir ruh hâlinin ürünüdür. Genişleme dönemine ait motivasyon ve hatıraların, yeni maceraları tetikleyerek ontolojik yok oluşa giden kapıları aralayacağına inanılmaktadır. Kaygı eşiği o kadar yükseltilir ki, galip özneye katılma, tehdidi bertaraf edecek tek çıkış yolu olarak savunulur. Bir başka öznenin kimlik tasavvurları içinde erime anlamına gelen nesneleşme, genişleme evresinin hedef ve ideallerinin ötekileştirildiği bir yeniden kimliklenme sürecidir. Dost-düşman tanımları ve karşıtlık imgeleri değiştiği için, genişleme döneminde zengin çağrışımlar kazanmış tarihsel kimliğin aynı “ev”de buluşturduğu topluluklarla arada uçurumlar oluşmaya başlamaktadır.

Makalede ele aldığımız tartışma, kimlikler halinde tezahür eden aidiyet duygusunun bu türden değişme potansiyellerine odaklanmaktadır. “Biz” idrakindeki büyüme/daralmalarla köklü ve uzun ömürlü siyasi/kültürel

dönüşümler arasında kuvvetli bağlantılar bulunduğu varsayımı, biri Türkistan, diğeri de Anadolu olmak üzere iki önemli coğrafyada gerçekleştirmiş büyük tarihsel deneyimler üzerinden incelenmektedir. Bu çerçevede ilk önce, Türklüğün tarihin daha erken aşamalarından itibaren sabit özelliklerden çok siyasi aidiyetle ilişkili biçimde tarif edilmesine ve kolektif kimliğin büyüme-daralma süreçlerine dikkat çekilmektedir.

Daha sonra ise, Anadolu'ya uzanılmakta, Türklüğün bu coğrafyada yeniden büyük kimlik haline gelişi ve "Anadolu Ergenekonu" anlatılmaktadır. Osmanlı'nın temsil ettiği genişleme sırasında, büyük kimlik kıvamındaki Türklüğün tarihi ötekisi Batı olmuş, büyüme süreci, ötekiyle çatışma içinde yaşanmıştır. Çekiliş dönemlerine özgü yukarıda özetlediğimiz yaklaşımlardan ikincisi 20. yüzyılın başlarında hâkimiyetini ilan ettiğinde ise, Türk'ten tarihî ötekisini yeni ülküsünün adresi yapması açıkça istenmiştir. Yeni Türk'ün ötekisi olarak da kendi geçmişi ve temel kimlik kodlarının önemli unsurları seçilmiştir. Bu tavrın doğal sonucu ise, çekilirken geride bıraktığımız fizikî ve zihnî dünya ile aradaki bağların kopması olmuştur. Batı'ya her güzergâhtan yaklaşıırken, tarihî Türk kimliğini besleyen havzalarla araya mesafe konulmuştur. Ancak fizikî coğrafya değişmeyeceği için tarihsel hafızanın en baştan kurgulanmasıyla yakınlar uzak, uzaklar da yakın gösterilmeye çalışılmıştır.

Türk kimliğine beşiklik eden tarihi havzaların uluslararası sistemdeki dönüşümler sayesinde yeniden Türkiye ile etkileşime açılmaları, normalleşme yönündeki en önemli kavşak noktasıdır. Türk cumhuriyetleriyle kucaklaşma, kimliğin ilk katmanına, köklere dair hafızayı canlandırmış; Balkanlar üzerindeki demir perdenin kalkışı ise ikinci anlam elbisesini tarihin gardrobundan çıkarmıştır. 2000'lerle birlikte Ortadoğu'ya dönüşümüz bu manzarayı tamamlamaktadır.

Küresel ekonomipolitik dengelerdeki değişim de çekilme döneminin şartlarının ortadan kalktığını göstermektedir. Tarihî Türklüğün dönüştüğü uzun sürecin temel motivasyon kaynağı, Batı'nın mutlak üstünlüğüne dayalı ardışık tarihsel konjonktürlere yayılan elverişsiz jeopolitik denklemlerdi. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde zirve noktasına ulaşan bu trendin yönü, "çevre"deki dekolonizasyonu takip eden sanayileşme çabalarıyla birlikte tersine dönmeye başlamıştır. Küreselleşme döneminde üretimin coğrafi mekânlarında yaşanan değişim de söz konusu eğilimi hızlandırmıştır. Hararetli küreselleşme tartışmalarına sahne olan 1990'lar boyunca ekonomik zenginlik ve iktidarı merkez ülkelerde daha fazla toplayan dinamiklerde büyük değişimler yaşanmaktadır. Uluslararası sistem, güç dağılımı bakımından gittikçe çok merkezli hale gelirken, finanstan savunmaya kadar uzanan birçok önemli alanda küresel kurumların işlevlerini üstlenen bölgesel yapılanmalar ortaya çıkmaktadır.

Bu durumun hayat verdiği “yeni bölgecilik”, sadece sosyo-ekonomik işbirliğine yönelik inisiyatiflerle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda bölgesel güç merkezlerinin, çok taraflı kurumlara ait fonksiyonlarla birlikte kültürel, ideolojik, siyasi ve askeri diğer alanlara yayılan egemenlik iddialarını da içermektedir. Makalenin son kısmında, söz konusu yeni dinamiklerin eşlik ettiği tarihsel dönüşüm süreci ele alınarak Türkiye için yarattığı potansiyel bazı imkânlarla dikkat çekilmektedir.

Günümüzde dünya politikası hakkındaki popüler algıları, çoğunlukla TV ekranlarından topluma ulaşan yorumlar şekillendiriyor. Ancak, her gün yeni bir konu etrafında benzer akıl yürütme biçimlerine dayanılarak tekrarlanan bu değerlendirmeler, uluslararası ilişkileri anlamak bakımından buzdağının sadece yüzeydeki kısmını temsil ediyor. Görünüşler evrenine ait sonsuz sayıda tekil hadiseyi nasıl kavrayacağımızı belirleyen tartışmalar ise önemlerine kıyasla çok az ilgiye mazharlar. Buzdağının deniz altındaki bu esas bölümünü; özne/aktör ile öznenin/aktörün eylemde bulunduğu çevreye, aradaki ilişkiyi merkeze alarak ontolojik bir derinlikten bakabilen çalışmalar oluşturuyor. Bu alanlarda özgün bir sosyal bilim geleneği inşâ edemeyen toplumlar, ithal edilmiş bilgi yumağının sürekli sorun üreten pratik sonuçlarıyla boğuşmaya mahkûm kalıyorlar. Gündelik gelişmelerde tek tek karşımıza çıkan problemlerle, bahsettiğimiz temel varoluş zemini arasındaki ilişkinin özel bir zihnî hazırlık olmaksızın açıkça kurulamayışı, meseleyi kangren hâline getiriyor. Hele söz konusu bağlantıyı çıkarları gereği gizlemeye çalışan mekanizmaları da hesaba katarsak durumun vahametini daha berrak bir şekilde kavrayabiliriz.

Tam da bu gerekçeyle jeopolitiğin Batılı karakterini eleştirdiğimiz çalışmamızda³ uluslararası ilişkileri kendi gözlerimizle okumamıza imkân verecek bir özneleşme sürecine dair bazı sorular sormuştuk. İlk itirazımız, inceleme merceğinin önce coğrafyayı, daha sonra da coğrafyaya nispetle tarif edilerek gölgeleştirilen aktörü görmesine yönelikti. Özneye odaklanılması gerektiğini, bunun da içeri/dışarı ayrımını anlamlı kılan kimliğe eğilmeyi zorunlu hale getirdiğini söylemiştik. Kimliği, statik ve tek biçimli tasarımlarla anlaşılamayacak çoğullukta bir dinamik alan; coğrafyayı ise öznenin varoluş sürecinin geçtiği, kimliğin şekküllü de dâhil tüm macerasına sahnelik eden mekân olarak tarif etmiştik.

Bunun ardından sıra, aktörün ve eylemde bulunacağı çevresiyle ilişkilerinin anlaşılması aşamasına gelmektedir. Jeokültürle desteklenen özne ve mekân beraberliğinin yarattığı bileşke, verili bir zaman dilimindeki jeopolitik mücadelenin

³ Mehmet Akif Okur, *Yeni Çağın Eşiğinden Avrasya'nın Kalbine Bakmak, Tarihten Günümüze Orta Asya'nın Jeopolitiği Üzerine Düşünceler*, Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2011. Kitabın tam metnine şu internet adresinden erişilebilir:
http://yayinlar.yesevi.edu.tr/static/kitaplar/avrasya_rapor.pdf

aktördür. Etrafı, başka özne/mekân bileşkeleriyle çevrilidir. Tüm aktörler, mevcut rekabet denkleminde göre karşı karşıya veya yan yana gelirler. Dostluk/düşmanlık münasebetleri bağlamında yansımaları ilişkiler kurarlar. Temas hâlinin hem etkileyeni, hem de etkileneni konumundadırlar. Jeopolitik denklemlerin ömrü, belirli bir konjonktürle sınırlıdır. Konjonktürler, muhtelif sebeplerle değişirler. Her değişim de beraberinde yeni denklemler getirir. Bir özne/mekân bileşkesinin jeopolitik davranış kodlarını layıkıyla çözümleyebilmek için, önce mevcut tarihsel konjonktürü karakterize eden denklem ile incelenen aktörün bu esnadaki vaziyetinin, ardından da yüzleşilen meydan okumalar karşısında üretilmiş cevapların değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Daha sonra değişik konjonktürlere ait resimler zaman oku üzerinde dizilmeli ve aralarındaki sürekliliklere/farklılaşmalara odaklanan bir tahlil çerçevesinden anlamlandırılmalıdır.

Türk tarihinin önemli uğrak noktalarına yukarıdaki parametreleri esas alarak baktığımızda fark edeceğimiz hususlardan bir tanesi, çekilme ve genişleme evrelerine dayalı ritmik harekettir. Bu safhalardan her biri özneyi derinden etkileyen kendine mahsus özelliklere sahiptir. Estetik sembolizmini ilk epigraftaki ifadede bulan genişleme döneminde özne/aktör, yeni coğrafyalara adım atar. Eş zamanlı biçimde, genişlemenin nasıl ve hangi doğrultuda olacağı, ayrıca dışarıyla kurulacak ilişkilerin niteliği hakkında farklı düşünen gruplar, öznenin hamlelerine yön verebilmek için mücadeleye girerler. Yelpazenin bir ucunda içeri ve dışarıyı keskin hatlarla ayıran stratejiler yer almaktadır. Dışarıyı dönüştürürken içeriye sürecin etkilerinden yalıtmayı hedeflerler. Değiştirmek ancak değişmemek istemektedirler. Diğer tarafın merkezini ise, özneyi “fethettikleriyle” etkileşime açık bir zemine konumlandıran yaklaşımlar işgal etmektedir. Bunların amacı, genişleme sırasında karşılaşılan halkların en azından bir kısmını, özneye ait kimliğin parçası yapmaktır. Söz konusu toplulukların özneye müşterek hedef ve ideallere yönelmeleri, zaman içerisinde “biz”e katılmaları sonucunu doğurabilir. Bütünleşme gerçekleşirse, ortak kimliğin düşmanlarını düşman, dostlarını dost bilir hâle gelirler.

Öznenin geniş kitlelerin üzerine girdiği bu kimlik çadırı, çekilme sürecine paralel olarak toplanır.⁴ Yani, geri çekilme yalnızca mekândaki hâkimiyetin el

⁴ Farklı örneklerde büyük kimliklerin daralma süreçlerinin değişik seyirler izlediğini görmekteyiz. Şu sorulara verilecek cevaplara göre bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Yenilginin /gerilemenin sebebi olan rakip güç/güçler, kimliğin “öteki”si mi yoksa “diğeri” midir? (Muhammet Savaş Kafkasyalı, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010) Daralma sürecinde kimliğin çekirdek ve çevre unsurları büyük kimliğe mensubiyetten fayda ummaya devam etmekte midirler?

Örneğin, Britanyalılık büyük kimliği ile İngilizlik arasındaki ilişki bu sorulara verilecek cevaplar bakımından imparatorluk sonrası dönemde daralma yaşayan başka bir büyük kimliğin, Türklüğün macerasından bazı farklılıklar göstermektedir. Britanya’yı imparatorluğunu tasfi-

değiştirmesine değil, “biz” duygusunun bileşenlerindeki dönüşüm ve daralma sebebiyle kolektif kimliğin kuşatıcılığını yitirmesine de yol açar. Ağır yenilgilerle gelen geri çekilişin hâkim psikolojisi korkudur. Tarih sahnesinden silinebileceği endişesine kapılan özne, önce kendisine bir sığınak arar. Sonraki safhada iki tane rakip yaklaşım belirir. Bunlardan Orhun Abideleri’ne referansla örneklen-direceğimiz ilki, özne olma vasfını yitirmeden kuvvetlenmenin yollarını aramaktır. Psikolojik düzeyde söz konusu perspektifin sahipleri, temel kimlik değerlerinin ve genişleme dönemine ait hatıraların korunmasını, özledikleri geleceğin bu sayede bir gün yeşerebileceğini düşündükleri için önemserler. Dışarıyla ilişkilerde ise çok ihtiyatlıdılar. Özne, “Ötüken Ergenekonu”nu anlatan ikinci epigrafi aldığımız metnin vurguladığı gibi, daha avantajlı bir konuma gelene kadar hareket alanını sınırlar, ancak kendini inkâr etmez.

“Anadolu Ergenekonu”nu incelerken karşımıza çıkacak diğer yaklaşım ise, öznenin neredeyse varlığından vazgeçmesi sonucunu doğuracak bir ruh hâlinin ürünüdür. Genişleme dönemine ait motivasyon ve hatıraların, yeni maceraları tetikleyerek ontolojik yok oluşa giden kapıları aralayacağına inanılmaktadır. Kaygı eşiği o kadar yükseltilir ki, galip özneye katılma, tehdidi bertaraf edecek tek çıkış yolu olarak savunulur. Bir başka öznenin kimlik tasavvurları içinde erime anlamına gelen nesneleşme, genişleme evresinin hedef ve ideallerinin ötekileştirildiği bir yeniden kimliklenme sürecidir. Dost-düşman tanımları ve karşıtlık imgeleri değiştiği için, genişleme döneminde zengin çağrışımlar kazanmış tarihsel kimliğin aynı “ev”de buluşturduğu topluluklarla arada uçurumlar oluşmaya başlar.

20. yüzyılın başından bu yana bir kavram olarak “Türklük” böyle bir tecrübe yaşadı. Ancak, 1990’lardan sonra dünya dengelerindeki değişimler, yeni bir

yeye zorlayan süreçteki rakipleri kültürel ötekileri değil “diğerleri”ydi. Bağımsızlıklarını kazanarak uluslaşma sürecine giren eski sömürgeler, ideolojik rengi İngiltere ve diğerleri tarafından belirlenmiş bir sistem içinde sosyalleştiriler. Bu gibi sebepler yüzünden eski sömürgelerde büyük kimliğin hatıraları canlı kaldı. Ancak imparatorluğun çekirdeğine baktığımızda karşımıza daha farklı bir manzara çıkmaktadır. Britanya adasındaki İngilizler, uluslaşma adına Britanyalılık kimliğine sırt çeviriyorlar. Yani büyük kimlik, kendisini kuran çekirdek nezdinde aşınmakta, uluslaşma sürecine çevreden katılan unsurlar nezdinde ise popülerliğini korumaktadır.

Günümüzde Britanya kimliğinin dini ve etnik azınlıklar arasında halen canlı olduğunu gösteren Dr. Alita Nandi ve Professor Lucinda Platt’ın çalışmalarının da işaret ettiği gibi, tartışma günümüzde hararetle devam etmektedir.(bkz.

<https://www.iser.essex.ac.uk/2012/06/30/ethnic-minorities-living-in-the-uk-feel-more-british-than-white-britons>). Tarihten bugüne Britanya büyük kimliğini konu edinen literatüre örnek olarak bkz. Anne Spry Rush, *Bonds of Empire, West Indians and Britishness from Victoria to Decolonization*, Oxford University Press, 2011- Ian C. Bradley, *Believing in Britain: The Spiritual Identity of 'Britishness'*, I.B.Tauris, 2006-Paul Ward, *Britishness since 1870*, Routledge, 2004.

tarihsel konjonktüre geçiş için şartların hazırlandığını gösteriyor. “Yeni Çağın” dinamiklerini doğru idrak edebilmek ise, çekilme döneminin zihniyet dünyamızda bıraktığı tahribatı tanımakla mümkün. O zaman şu sorulara daha sağlıklı cevaplar verebileceğiz. Günümüzde millî kimliğimizi konu edinen tartışmaların mühim bir kısmı, aslında çağ değişiminin tetiklediği sancılardan mı ibaret? Millilik damgası vurarak üzerine titredığımız bazı sembol, kavram ve figürler gerçekten “biz” şuurunun devamı bakımından varoluşsal öneme mi sahipler; yoksa bunlar, tarihî kaderimiz önümüzde yeni bir genişleme döneminin ufuklarını açarken geride bırakmamız gereken acı-tatlı hatıralar mı? Uzayıp giden soru listemizin izini sürmeye Türklüğün tarih sahnesine çıkış döneminden başlayacağız. Tezimizi Türkistan coğrafyasında örneklendirdikten sonra Anadolu Ergenekonu’na dönecek ve düşünce yolculuğumuza demir dağlar üzerinden devam edeceğiz.

Yukarıda ana hatlarına işaret ettiğimiz tartışma, kimlikler halinde tezahür eden aidiyet duygusunun değişme potansiyellerine dikkat kesiliyor. “Biz” idrakindeki büyüme/daralmalarla köklü ve uzun ömürlü siyasi/kültürel dönüşümler arasında kuvvetli bağlantılar bulunduğunu vurguluyor. Acaba odaklandığımız bu noktalardan Türk kimliğinin oluşum sürecine bakarsak ne görürüz? Sorumuz bizi eski Türk tarihinin, üzerindeki bilinmezlik örtüsü tamamen kalkmamış önemli araştırma konularından birine, Türklerin kökeni meselesine götürüyor.

Konu hakkındaki çok sayıda ciddi bilimsel çalışmada, Türk kimliğinin tarihin daha ilk evrelerinden itibaren sabit özelliklerden çok siyasi aidiyetle ilişkisine ve büyüme-daralma süreçlerine dikkat çekilmektedir. Örneğin, Gumilev siyasi birliğin dil ortaklığını dahi öncelediğini söylemektedir. Türk adıyla anılan kabileler topluluğu tarih sahnesine çıktığında, herkes Türkçe konuşmadığı gibi kabileler arası ortak dil de Siyenpice idi.⁵ Gumilev’e göre, Türk dili ile kendini Türk veya Türküt diye adlandıran topluluğun doğuşu tamamen farklı olaylardır. Türkçe çok eskilere dayanırken Türküt halkı V. yüzyılın sonlarına doğru Altay ve civarında meydana gelen etnik bir kaynaşmayı takiben tarih sahnesine çıkmıştır.⁶

Bu sırada, Türkçe konuşmasına rağmen kabile federasyonunun dışında kalan toplulukların Türk adıyla anılmayışları ilginçtir. Türk sayılmayı belirleyen kriterin konuşulan dilden çok, siyasi aidiyet ve sadakat olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim söz konusu durum, güçlenerek hâkimiyetini diğerlerinin üzerine yayan

⁵ Lev Nikolayeviç Gumilev, *Eski Türkler*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2002, s. 36.

⁶ Lev Nikolayeviç Gumilev, *A.g.e.*, s. 39.

kabilenin tüm ülke ve halka ismini vermesi şeklindeki etno-politik Bozkır yasalarına uygundur.⁷

Eski Türk tarihi hakkında orijinal tezlere sahip bir çalışmaya imza atan Karatay, boy örgütlenmesinden başlayarak genişleyen kimlik tasavvurunun siyasi yönüne dikkat çekerken bahsettiğimiz noktanın altını çizmektedir. Karatay'a göre eski Türkler kendilerini daha çok siyasi üst kimlikle tarif ediyorlardı. Örnek vermek gerekirse, Kıpçak boyu belki bin kişiden oluşuyordu. Ancak bu boy üstünlük kazandığında kimliği de büyüme safhasına geçiyor, milyonlarca insan kendilerini Kıpçak ismiyle anmaya başlıyordu. Türkler de başlangıçta küçük bir boy idiler. Göktürk devleti kurulunca ise Türk kimliği büyüyerek bu devletin sınırları içindeki herkesi kapsar hale geldi. Hatta pek çok ortaçağ kaynağının bu sebeple Rusları ve Slavları da Türklerden saydığını söyleyen Karatay şöyle devam ediyor: “Böylece başlangıçta sayıları binlerle ifade edilebilecek olan Türkler, kısa bir zaman içinde milyonlarca insanı içeren bir nüfusa kavuşmuşlardır. İlginç olan, bu sürecin daha çok Göktürk devleti yıkıldıktan sonra olmasıdır. Daha da ilginç olan Göktürklerle birlikte asıl Türklerin de ortadan kalkmaları veya izlerinin kaybolmasıdır. Dolayısıyla etnik veya dilsel değil, ama adlanma bakımından hızlı ve yoğun bir Türkleşme süreci yaşanmıştır. Bu demektir ki, sonraki Türklerin çok az bir kısmı, belki milyonda bir hissesi asıl Türklerle ilgilidir.”⁸

Türk kimliğinin Karatay'ın bahsettiği Göktürk devleti sonrası dönemdeki genişlemesini kimin hangi kriterlere göre tespit ettiği sorusu bu noktada önem kazanmaktadır. Türk adını, Göktürlere katılmayan ancak Türkçe konuşan tüm toplulukları da kapsayacak biçimde kullananlar, bölgeye dışarıdan bakanlar olmuştur. Barthold'a göre, Araplar birçok kavimlerin VII-VIII. yüzyıllarda savaşları Türklerle aynı dilde konuştuklarını görmüş ve hepsine Türk demişlerdir.⁹

Türk kimliği, bu ilk büyüme sürecine nasıl girmişti? Maalesef, sorumuzun detaylarını araştırırken başvurabileceğimiz orijinal kaynak miktarı hayli sınırlıdır. Mevcutların en önemlisi ise, Orhun Abideleri'dir.¹⁰ VIII. yüzyıla ait yazıtlarda ilk Göktürk devletinin dağılışıyla esarete düşen öznenin, kimliğini onarma ve yeniden büyütme süreci anlatılmaktadır. Doğu Göktürkler 630'da, Batı Göktürkler 657'de Çin'e yenilirler. 680'den itibaren ise toparlanarak, yeniden devletle anılmaya başlarlar. Bu tarihten yaklaşık elli yıl sonra dikilen Bengü

⁷ Osman Karatay, *İran ile Turan, Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*, Karam, Ankara, 2003, s. 75.

⁸ Osman Karatay, *A.g.e.*, s.143.

⁹ Vasilij Vladimiroviç Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (ed. Kâzım Yaşar Kopraman, İsmail Aka), AKDTYK Türk Tarih Kurumu, 2006, s. 24.

¹⁰ Metin boyunca Orhun Abideleri'yle ilgili tüm atıf ve alıntılar için şu esere bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1995.

taşlardaki seslenişin hedefi, Ötüken’de güçlenerek çekilme evresini sonlandırmasıdır. Bunun için de varoluş problematiğinden kültür savaşı tekniklerine kadar inceliklerle tasarlanmış bir strateji önerilmektedir.¹¹ Âbidelerde öncelikle, öznenin fiziki varoluşu ve kimliğin kazanılması, yeryüzünün yaratılışıyla başlayan ardışık süreçler halinde anlatılır: “Üstte mavi gök, altta yağız yer kıldıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış”tır. Tanrı, yarattıktan sonra başıboş bırakmadığı insanların üstlerine ataları Bumin ve İstemi Kağanları oturtmuştur. Bunlar da “Türk milletinin ilini, töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş”lerdir. Yeryüzünün yaratılmasını, bireyin beşeri varoluşunu ve kolektif toplumsal öznenin/milletin, üzerindeki misyon sahibi iktidarla birlikte kuruluşunu içeren tüm ontolojik süreç Tanrı’nın iradesiyle açıklanmaktadır.

İktidarı veren kudret, yöneticiye öznenin kimliğini koruma ve fiziki varoluşuna ilişkin ihtiyaçlarını giderme görevi yüklemiştir. Bilge Kağan da bu yüzden tahta oturtulmuştur: “İl veren Tanrı, Türk milletinin adı-sanı yok olmasın diye, kendimi o Tanrı kağan oturttu.” Bu sorumluluğu yerine getirmek, tüm manevi boyutlarıyla kimliği ve kimlik sayesinde özneyi geleceğe taşımak için törenin korunması gerekmektedir. Töre bırakılınca, fiziki varlığını bir müddet için koruyor gözüксе bile artık kimliğini yitirmiş olan özne de yok olmaktadır.¹² Bu yüzden Bilge Kağan’ın babası İlderis Kağan, Çin’e başkaldırıp Göktürk devletini yeniden kurarken “Türk töresini bırakmış milleti, ecdadımın töresince yaratmış, yetiştirmiş”tir.

Âbidelerde, sorumluluğun daha maddi nitelikteki ikinci boyutu da ihmal edilmez. Bilge Kağan, “milleti besleyeyim diye.. ordu sevk ettim” demekle, başarılarını şöyle anlatmaktadır: “Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli illiden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tâbi kıldım, düşmansız kıldım.”

Bu görevlerin yerine getirilişi sırasında coğrafya önemli bir rol oynamaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi, kimlik sahibi öznelerin belirli bölgelerle kurdukları özdeşlik ilişkisi, bunlara jeopolitik aktör olma vasfını kazandıracak özne/mekan bileşkelerinin doğuşuyla sonuçlanmaktadır. Nitekim Bilge Kağan da, Ötüken’in merkezde yer aldığı bir jeopolitik tasarımı her fırsatta tekrarlayarak savunmak-

¹¹ Gumilev’in satırları Âbidelerin dikildiği zamanın atmosferini güzel özetlemektedir: “Bu dönem oldukça mühimdir: Ortadaki sadece iki ayrı devletin savaşı değil, iki ayrı kültür, iki dünya görüşü ve iki ayrı felsefenin çatışmasıdır. Büyük Bozkır Çinileşmek istemiyor, kendi milli kimliğiyle kalmak istiyordu... İdare kadrosunda bulunan Türkler kendi görevlerinin şuurundaydılar. Bu görev, bozkırı düzene sokmak ve kendi asli kültürünü yaymaktı. Ancak bu, tebaanın çoğaltılması ve iskaniyle mümkündü. Bu durum itaat altına alınmak istenenleri, hakanlığı çoktan yok etmeye kararlı imparatorluk ittifakında kurtuluş yolu aramaya itekliyordu.” Lev Nikolayeviç Gumilev, *A.g.e.*, s. 410.

¹² Töre kavramının Türk kültüründeki yerini konu edinen önemli bir çalışma için bkz. Sait Başer, *Kutadgu Bilig’de Kut ve Töre’den Sevgi Toplumuna*, İstanbul, Seyran Kitapevi, 1995.

tadır. Âbidelerde coğrafi yön duygusu çok güçlüdür. Sürekli olarak Ötüken'den kuzey, güney, doğu ve batı doğrultularında askeri harekâtlar yapılmaktadır. Muhtemelen, Ötüken'in "ergenekon" işlevi görmeye uygun korunaklı yapısından kaynaklanan değeri, bu seferler sırasındaki gözlemlerle de sınanmıştır: "Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş." Vaktinde Ötüken yitirildiği için dağılan özne, mekânına yeniden kavuştuğunda toparlanmaya başlar: "Ben kendim Kağan oturduğumda, her yere gitmiş olan millet öle yite, yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi."

Bilge Kağan, liderlik ettiği jeopolitik aktörün Çin karşısındaki zaafalarını belirlemiş ve bunları gidereceğini düşündüğü stratejinin merkezine coğrafi mesafe ve sınırları koymuştur. Çin, muazzam büyüklükteki yerleşik nüfusu, ekonomik gücü ve ince diplomasisiyle zorlu bir düşmandır. Göktürkler bu düşmandan en hayati darbeyi, Çin içlerine göç etmeye ikna oldukları zaman yemişlerdir. Katliamlara maruz kalmışlar, esarete düşmüşler ve kalabalıklar arasında kimlik değerlerini yitirip çözülmüşlerdir: "Mukaddes Ötüken ormanının milleti, gittin. Doğuya giden, gittin! Batıya giden, gittin! Gittiğin yerde hayrın şu olmalı: Kanın nehir gibi koştı. Kemiğin dağ gibi yattı. Beylik erkek evladını kul kıldın." "Türk beyler, Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutup, Çin kağanına itaat etmiş." Bengü taşlarda, siyasi aidiyet değiştirme ile ad bırakma/ad alma pratiği arasında kurulan ilişki, kimliğin büyümesi/daralması süreçlerini bir kez daha karşımıza çıkarmaktadır.

Çin'in özne/mekân bileşkesini ayırıştırma başarısı, vaatlerle bezeli ustaca bir propagandayla kazanılmıştı: "Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırtıp konduktan sonra kötü şeyleri o zaman düşünürmüş... Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti öldün; Türk milleti öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün ovasına konayım dersin, Türk milleti, öleceksin! Orada kötü kişi şöyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakına gidip, çok insan, öldün! O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin!"

Bilge Kağan, asimilasyonla sonuçlanan göçten insanlarını vazgeçirebilmek için onları yalnızca korkutmamakta, alternatif bir vizyon da sunmaktadır. Buna göre, Çin'in vadettiği maddi zenginliklere, bu insan denizinde erimeden de erişilebilir: "Ötüken yerinde oturup kervan, kafilе gönderirsen hiçbir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında oturursan ebediyen il tutarak oturacaksın." "Bu yerde oturup Çin milleti ile anlaştım. Altını, gümüşü, ipeği, ipekliyi sıkıntısız öylece veriyor."

Nüfus ve ekonomik alt yapı gibi özellikler bakımından rakibiyle kendisi arasındaki mesafeyi gören Göktürk hükümdarı, yalnızca tercih ettiği zamanlarda,

çoğunlukla da askeri maksatlarla dışarı açılacak sınırlar istemiştir. Çinlilerin âbide-lerde çok kötü sıfatlarla anılmalarının bir sebebi de asimilasyona karşı özneyi, kimlik farklılıklarını keskinleştirerek koruma çabası olmalıdır: “..Çin milleti hilekar ve sahtekar olduğu için, aldatıcı olduğu için..” Özne kendisini güvende hissedeceği mesafe zırhına kavuştuktan sonra ise temastan çekinmemektedir. Bu yüzden Tang hanedanının kıyımlarla dolu siciline rağmen Bilge Kağan, yukarıda özetlediğimiz büyük güçler arasındaki dengelere dikkat eden, kısa vadeli, değişken ittifaklar sisteminin zorunlu kıldığı pragmatik bir realizmi, hasmın şeytanlaştırılmasına tercih etmiştir. Mesela, büyük komşusuyla kurduğu hatır ilişkilerinden memnuniyetle bahseder: “Çin kağanından resimci getirdim, resimlettim. Benim sözümü kırmadı. Çin kağanının maiyetindeki resimciyi gönderdi.” Fakat çok gözlü terazinin öbür kefelelerini de gözetmekten, Tibetliler gibi diğer büyük devletlerden cenaze için gelmiş heyetleri zikretmekten geri durmaz.

Bilge Kağan’ın liderlik ettiği jeopolitik aktör, sınırları “dışarıya” karşı tahkim ederken, “içerde” de alt egemenlik alanlarını tasfiye ederek kimliği yeniden bü-yütmeye çalışmıştır. Göktürklerin seferlerinin çoğuna, özneyle kimlik bağı bu-lunan akrabaların ayrı siyasi projelerin peşinden koşmalarını engellemek maksadı-yla çıkmıştır. Âbideelerde, Bilge Kağan’ın “kendi milletim idi” dediği unsur-ların Orta Asya’yı çevreleyen büyük güçler üçgeniyle Göktürkler aleyhine yap-tıkları ittifaklara yer verilir. Büyük kimliğe katılımın temini için “başlıya baş e-gdirmek, dizliye diz çöktürmek” gerekmiştir. Türgiş, Dokuz Oğuz, Kırgız ve Basmil gibi topluluklarla çatışmasının önemli sebebi, öznenin dışarıdaki teh-dide karşı kendinden saydığı parçalarla bütünleşme isteğidir. Örneğin, üzerine yüründüğünü haber alan Karluk idarecileri kaçarlardı. Geride kalan halk kitlesi ise, Bilge Kağan’ı “kağanım geldi diyip” över. “İl almanın” bu kadar kolay ol-ması, parçalanma devri öncesindeki kolektif kimliğin hafızalardan tamamen silinmediğini göstermektedir.

Hakkında düşüneceğimiz ikinci resme ulaşmak için zaman oku üzerinde ilerleyerek hem tarih hem de coğrafya değiştirmemiz gerekiyor. 1921 yılının Ağustos ayı geride kalırken Ankara’dan ayrılan Ziya Gökalp, Diyarbakır’a doğru yola çıkar. Kendisini şehrin surlarının dışında karşılayan kalabalığa, Anadolu’nun Türklüğün yeni Ergenekon’u olduğunu söyler.¹³ Efsanenin metaforik çağrışımlarını, şu yalın gerçeği anlatmak amacıyla kullanmaktadır. Akıl almaz kudrete sahip bir düşmana karşı verilen büyük savaş kaybedilmiştir. Mağlubiye-tin, topyekarı yok oluşa dönüşmemesi için Anadolu bozkırında yürütülen mü-cadele başarıyla neticelenmelidir. Zafer, yaraların sarılabileceği sarp bir yere, Ergenekon’a *çekilme* imkânını sağlayacaktır.

¹³ Nevzat Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, Ötüken, 2009, s.109

Dönemin ruhuna nüfuz edebilmenin yolu, Ergenekon sürgününün ardındaki denkleme dair bazı parametrelere göz atmadan geçiyor. I. Dünya Savaşı başlarken, son bin yıllarını temsil ettikleri medeniyeti korumak adına Batı'yla boğuşarak geçiren Türklerin karşısında şöyle bir manzara vardı. Batı, dünyanın kalan kısmıyla kıyaslandığında ekonomik gücünün zirvesindeydi. Örneğin, dünya sanayi üretiminin % 94.8'ini gerçekleştiriyordu.¹⁴ Aynı durum siyasi dengeler bakımından da geçerliydi. Hâlen Avrupalılar tarafından yönetilen yahut Avrupalıların daha önce sömürgeleştirdiği kara parçaları, yeryüzünün % 84.4'ünü kaplamaktaydı.¹⁵ İnsanlık, gücün böylesine orantısız dağıldığı bir başka zamana şahit olmamıştı. Üstelik demografik dengeler de günümüze kıyasla Batı'nın lehineydi. 1900'de Rusya ve Doğu Avrupa dâhil "Batı", dünya nüfusunun % 35'ine ev sahipliği yapıyordu.¹⁶ Nüfus patlamasıyla taçlanan ekonomik, askerî ve siyasî üstünlük dönemi, aynı zamanda Batı'nın dinle arasına mesafe koyuşuna da şahitlik ediyordu. Maddî ilerleme çağının fonunda kiliseye karşı yürütülen, Aydınlanma ideolojisinin beslediği kavga vardı.

Gelinen noktaya ansızın ulaşılmamıştı. Osmanlı, tarihsel konjonktürün kendi aleyhine değişimini, acı bedeller ödeyerek izlemişti. Söz konusu dengesizliğin özellikle bir asırdan uzun müddettir yarattığı baskı, her biri kendince farklı kurtuluş reçeteleri öneren çok sayıda "tarz-ı siyaset"in ortaya çıkışına sebebiyet vermişti. Müesses nizamı reform için harekete geçiren şey, kendi iç dinamiklerinin ürettiği değişim talebi ve motivasyonu değil, dış dünyada yüz yüze gelinen denklemdi. Önce özneyi/aktörü yenilgilerden kurtaracak pratik çözümler arandı. Ancak bunlar yetmedi ve tartışmalar özneyi tarif eden varoluş zeminine kadar dayandı. Yitirilen topraklarla birlikte, kimlik çadırının kazıkları da sökülme-ye başlanmıştı. Biz *artık* kimdik?

Türk milliyetçiliğinin doğuşunu konu edinen metinlerin neredeyse tamamında ana hatlarına dokunduğumuz daralma benzer biçimlerde anlatılır. Gerek söz konusu döneme bizzat şahitlik eden fikir adamları, gerekse de sonradan meseleyi inceleyenler Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışını temelde dış dünyadaki değişimlere uyum sağlama ihtiyacı ile açıklarlar. Süreç dışarıdan içeriye doğru ilerlemiştir. Kendi ritmine uygun işleyen toplumsal hayatın doğal dinamikleriyle varlık kazanmış bir değişimin ürünü değildir. Türkler, kimliklerini içinden kavradıkları eski algı çerçevelerini, artık işe yaramayışı yahut manasız gelmeye başlayışı gibi gerekçelerle terk etmemişlerdir. Ziya Gökalp'in satırları, zamanın idrak biçimini aksettirmektedir: *"İslâm âleminin son ümidi olan Osmanlı Devleti'ni yüz seneden beri parçalayan manevi bir mikrop var. Bu mikrop şimdiye kadar Osmanlılığın düşmanı idi ve İslâmiyet'e büyük zararlar verdi.*

¹⁴ Jan Nederveen Pieterse, *Globalization or Empire?*, London, Routledge, 2004, s. 74.

¹⁵ David Kenneth Fieldhouse, *Economics and Empire, 1830-1914*, London, Macmillan, 1984, s. 1

¹⁶ Eric Kaufmann, *Shall the Religious Inherit the Earth?, Demography and Politics in the Twenty-First Century*, Profile Books, 2010, s. 31.

*Fakat bugün artık İslâmların lehine dönerek, yaptığı zararları gidermeye çalışıyor. Bu mikrop, milliyet fikridir.*¹⁷

Yukarıdaki cümlelerde, geri çekilme sebebiyle “biz” idrakinde yaşanan farklılaşmanın nasıl sancılarının ardından meydana geldiği açıkça anlaşılıyor. Mevcut rahatsızlığına rağmen özne, varoluşunu yeni kavramlar üzerinden kurma mecburiyetini hissetmiştir. Çünkü: “*Dünyanın şarkı da garbı da bize açıkça gösteriyor ki, bu asır milliyet asırıdır; bu asrın vicdanları üzerinde en etkili kuvvet milliyet mefkûresidir.*”¹⁸ Hedeflenen şey, bu kuvvete dayanılarak “pençe-i izmihlâl”den kurtulmaktı. Milliyetçilik, hayatta kalmak için gerekli toplumsal dinamizm ve enerjiyi üretecekti.

Söz konusu dönüşüm sürecini layıkıyla kavrayıp, önemli kırılma noktalarını tespit edebilmemiz için öncelikle “biz” idrâkinin Osmanlı klâsik dönemindeki temel tezahürlerine değinmemiz gerekiyor. Bilindiği gibi kimlikler, yüzyıllara yayılan tecrübelerin sırtlarına yüklediği anlam katmanlarıyla evrilerek şekillenirler. Tarihî Türk kimliği de üç ana havzanın ürünüdür. Sırasıyla, Orta Asya, Anadolu ve Balkanlar ile Ortadoğu’da geçen uzun asırlar, Türklük kavramının üzerine muhtelif çağrışımlar taşıyan mana elbiseleri giydirmiştir. Osmanlı çağında bu kıyafetlerin Türk’ün üzerinde nasıl durduğunu merak ediyorsak, içinden ve dışarıdan bize kadar ulaşabilmiş şahitliklere başvurmalıyız.

Uzun asırlar boyunca Türk kelimesini neredeyse yalnızca Avrupalıların telaffuz ettiklerini, Osmanlıların ise Türk’ten hep aşağılayıcı çağrışımlarla bahsettiklerini varsayan yaklaşımın akademik bir değeri bulunmamaktadır. Klasik çağa ait birçok eserde Türk, olumlu içeriklerle dar ya da büyük kimlik formlarını anlatmak için kullanılmıştır.¹⁹ Örneğin Saltukname’de, dönemin büyük kimliğe dönüşmüş Türklük algısını gösteren çarpıcı örnekler bulunmaktadır. Sarı Saltuk, İstanbul Tekfurı Sameriyye ile birlikte Eyyüb el Ensari’nin kabri başında konuşmaktadır. Tekfur Saltuğun kimliğini bilmez, ona Şerif diye hitap etmektedir:

“...Şerif tekura eyitdi (söyledi):

- *Bunı ben bilmezem. Bu ne kişidür, başa haber virün, didi. Same-riyye dönüp eyitdi:*

- *Bu da Türk’dür. Amma Arab, adına Arap dilince Eyyub-i Ensari dirler. Muhammed’i bu evine alıp konuklamıştır. Sonra Yorgi zamanına gelirler Türkler bu hisara üşüşürler. Bu hisarın bir deliğinden iki kişi ile gelirler, içerü girürler, andan Ayasofya’ya girür-*

¹⁷ Ziya Gökalp’ten aktaran Nevzat Kösoğlu, *A.g.e.*, Ötüken, 2009, s. 177.

¹⁸ Ziya Gökalp’ten aktaran Nevzat Kösoğlu, *A.g.e.*, Ötüken, 2009, s. 174.

¹⁹ Bu konuyla ilgili önemli bir çalışma için bkz. Hakan Erdem, “Osmanlı Kaynaklarından Yansıyan Türk İmaj(lar)ı”, *Dünyadaki Türk İmgesi* içinde, ed. Özlem Kumrular

ler namaz kılurlar. Kafirler görüp bunları tutmak isterler, öldürmege kasd iderler, kaçarlar. En sonra bu yirde gelüp heman bunları şehid ederler. (...) Birisi zindan kulesinde yatur ve biri dahi Balat'dadır. Anlurun birinün adı Ebu Cafer, biri Ebu Said'dür didi. Şerif eyitti:

- Bunlar Türk ola siz niçün buja itikad idersiniz?²⁰.

Yukarıdaki alıntıda tezahürlerini gördüğümüz, büyük kimlik kıvamındaki Türklüğün tarihi ötekisi Batı'dır. Büyüme süreci, ötekiyle çatışma içinde yaşanmıştır. Aşıkpaşazâde'nin ifadesiyle "kafir kıran" Osmanlı'nın, "Avrupa" karşılığında kullandığı Frenk kelimesini Frengi hastalığını adlandırmak için de seçişi bu uzun mücadele döneminin refleksleriyle uyumludur. Bitmeyen kavganın yarattığı haleti ruhiyeyi anlamak için yine Türk'ün delisi Sarı Saltuk'a kulak vermemiz gerekiyor: *"İy kâfirler! Biz Allah Taala emrine muti kullarız. Siz dahi uyursuz. Bize şöyle emr olunmuştur kim gün batısında dahi sizi komayavuz ve her Türk kim anasından doğar sizünle düşmandır. Kurd koyunla nice dost olursa şöyledür."*²¹ 18. yüzyıla doğru, Büyük kimliğin bu duruşundan küçük sapmalar başladığında çok sert eleştiriler de yükselmiştir: *"ve bayram günü geyinüp kuşanup mihaneye varup şarap içen ve keferayı taklid eden dinsizler ve kefer gördükçe Türkçe bilürken kefer lisanı ile söyleşen pelidler; ve kafir ile alış veriş iderken canım diyen canı çıkasılar ve kafir evine varup keferace selam verenler ve kafir güüp selam verdükte selam alanlar."*²²

Türk'e madalyonun diğer yüzünden, tarihi ötekisinin gözlerinden baktığımız zaman gördüklerimiz de kimliğin büyüme-daralma süreçlerine ilişkin değerlendirmelerimizle örtüşmektedir. 15. yüzyılın son çeyreğinden, 18. yüzyılın başına kadar uzanan dönemde oluşmuş literatür incelendiğinde öncelikle dikkatleri çekmesi gereken şey, Türk kelimesinin telaffuz edilme sıklığıdır.²³ Kavrama hangi anlamların yüklendiğini ise şu kitap başlıkları güzel özetliyor. *"The Mahumetane or Turkish Historie"*, Fransızca ve İtalyanca metinlerden yapılan

²⁰ Necati Demir ve Mehmet Dursun Erdem, *Saltuk-nâme Cilt: I-II-III*, s. 299. Aktaran Serkan Şen, "Orta Asya'nın İlk Türk-İslâm Metinlerinde Kadim Gelenekten İslâmî Döneme Din Algısı: 'Türk Tanrısı'ndan 'Tanrı'nın Türkleri' ne".

²¹ Hakan Erdem, "Osmanlı Kaynaklarından Yansıyan Türk İmaj(lar)ı", *Dünyadaki Türk İmgesi* içinde, ed. Özlem Kumrular, s. 23 (*Saltuk-nâme*, Ankara 1987, Cilt III, s.2 91-292. *Saltuk-nâme*, Ankara 1987, Cilt II s. 121).

²² *XVIII yy. İstanbul'a Dair Risale-i Garibe* (Haz. Hayati Develi) İstanbul, 1998, s. 33, aktaran İbrahim Şirin, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yay., Ankara, 2006, s. 65.

²³ 1473 ile 1700 yılları arasında İngiliz dilinde basılı tüm eserleri kapsayan Early English Books Online'da Türk kelimesi ve türevleri taranmış, 807 kayıta 2721 defa kullanıldığı görülmüştür. Aynı veritabanında Ottoman kelimesi ve türevlerine ise 66 kayıta 187 defa rastlanmıştır.

tercümelerle 1600'de Londra'da basılmış bir Türk tarihi²⁴. Kitabın içindekiler kısmında, Türklerin kökenleri ve yazarın ifadesiyle "Muhammed'in batıl mezhebinden doğan dört imparatorluklarının tarihi" beraber yer alıyor. Başlıktaki "or/veya" bağlacı, Türklük ve Muhammedilik olarak isimlendirdikleri Müslümanlık arasında nasıl bir özdeşlik ilişkisi kurulduğunu gösteriyor. Basım tarihi 1519 olan bir başka metin, "Kuran adlı Türk kanunu"ndan bahsediyor.²⁵ *"The Life and Death of Mahumed/Muhammed'in Hayatı ve Ölümü"* Türklüğün tarihî çağrışımlarını göstermesi bakımından başka bir ilginç örnek. 1679'da Londra'da yayımlanan kitabın alt başlığında Hz. Peygamber'e (S.A.V.) yakıştıran ünvan şöyle: *"The Author of the Turkish Religion/Türk Dininin Müellifi"*²⁶ II. Viyana kuşatmasını takiben yazılan Alman halk şarkılarında ise Hz. Muhammed'e Türk'ün Tanrısı denilmektedir.²⁷

XVI. yüzyılda Avrupalıların, "Ten renkleri itibariyle Arapların Türklerden ayırt edilmesinde hiçbir zorluk olmamasına rağmen, insanının "turbante" (sarı) ve "cimitarra" (Arap kılıcı) taşıyan her insanı "Türk" olarak adlandırdığı görülür. "Türk'ün "Müslüman"la aynı anlamda kullanılmasının en bariz örneği neredeyse her Batı dilinde bulunan "Türk olmak" ifadesidir."²⁸

Söz konusu dönemi inceleyen Miguel Angel de Bunes benzer görüşleri dile getirmektedir. Diğer Avrupalılar gibi İspanyollar da, XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı padişahının tebaası olan tüm Müslümanlar için "Türk" terimini kullanmışlardır. Tlemsen ve Cezayir'deki Müslümanların bile tamamen Türk kabul edilmeleri, "Türklüğün" antropolojik değil siyasi bir kavram şeklinde algılandığına işaret eden bir başka önemli göstergedir. Ayrıca, Venediklilerin Ulahlar, Arnavutlar ve Türkleri ayırt edemeyişlerini de unutmamalıyız.²⁹

Meseleye aynı pencereden yaklaşan İngilizler, 17. yüzyıla ait metinlerde Türk'ü değindiğimiz parametreler etrafında tanımlarken "öteki"sini de ihmal etmezler. Örneğin, William Seaman'ın 1652'de neşredilen "Tacüt-Tevarih" tercümesine yazdığı giriş, bu bakımdan değerlidir. Daha sonra İncil'i Türkçeye aktaracak olan Seaman, Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetine girişmeye

²⁴ Ralph Carr of the Middle Temple, *The Mahumetane or Turkish Historie*, London, Thomas Este, 1600.

²⁵ *Here Begynneth a Lytell Treatyse of the Turkes Lawe Called Alcaron*, London : In fletestrete in the sygne of the Sonne by me Wynkyn de worde, 1519.

²⁶ Lancelot Addison, *The life and Death of Mahumed, the Author of the Turkish Religion*, London: Printed for William Crooke, 1679.

²⁷ Leyla Coşan, "Viyana Kuşatmalarını Anlatan İki Alman Halk Şarkısı Örneğinde Türk İmajı", *Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi, The Journal of Turkish Cultural Studies*, No. 14, s. 168.

²⁸ Özlem Kumrular, *Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni: Türk Korkusu*, Doğan Kitap, 2008, s. 52.

²⁹ Özlem Kumrular, *A.g.e.*, s. 51.

niyetlenmiş bir grubun üyesidir. Kendisini, *"The Reign of Sultan Orchan, Second King of the Turks"*³⁰ başlığı ile Hoca Saadettin Efendi'den çeviri yapmaya motive eden şey de, rakibi anlama ihtiyacıdır. Seaman, Avrupalı okuyucunun kitapta hikâye edilen tarihi hadiselerle vakıf olabilmesi için önce Türk'ün varoluşunu ve dünyayı algılayış, etrafındaki olayları yorumlayış biçimini kavraması gerektiğini düşünmüştür. Bunun için de, Hoca Sadettin Efendi'nin eserinde sık sık geçen bazı terimleri tanıtır. "İslâm" ve "kâfir" kelimelerinin muhtelif varyantları, Türk'ün kendisini ve hasmını tarif ettiği kavramlar olarak Batılı okuyucuya takdim edilir. Seaman tarafından tercüme metne eklenmiş notlar, kendilik-ötekilik ilişkisini vurgulayan bu kavram çiftlerinin altını sürekli çizer. Yan yana konulduklarında beyaz ve siyah renklerin birbirlerini daha net göstermeleri gibi, Türklük de ötekisi ile anlam kazanmaktadır.

Seaman'ın bize hatırlattığı pencereden bakmaya devam edersek, Islahat Fermanı'nın ardından "gavur" kelimesi ve benzerlerinin yasaklanmasını, hakaret ifadeleri hakkındaki basit bir düzenlemeden ibaret göremeyiz. Tam tersine bu değişmeyi, Türklük kavramının ötekisi üzerinden yerleştiği ontolojik zeminde gelecekte ciddi sonuçlar doğuracak kaymanın merhalelerinden biri kabul etmemiz gerekiyor. Nitekim çekiliş dönemlerine özgü yukarıda özetlediğimiz yaklaşımlardan ikincisi 20. yüzyılın başlarında hâkimiyetini ilan ettiğinde, Türk'ten tarihî ötekisini yeni ülküsünün adresi yapması açıkça istenmiştir. Yeni Türk'ün ötekisi olarak da kendi geçmişi ve temel kimlik kodlarının önemli unsurları seçilmiştir. Çalışmamızın odak noktası bakımından söz konusu tavrın anlamı, çekilirken geride bıraktığımız fizikî ve zihnî dünya ile aradaki bağların koparılmasıdır.

Çok sayıda faktörün rol oynadığı bu dönüşümde yenildiğimiz dünyanın gazabından duyulan endişe de önemli paya sahipti. 19. yüzyıl boyunca Doğu Me-selesi hakkında üretilen külliyatın yansıttığı zihniyet, bizi bu kaygıların hiç de temelsiz olmadığına ikna etmek için yeterlidir. Batılı üst düzey devlet yöneticilerine ait günümüze ulaşmış birçok metinde, Türklerle kurulacak asimilasyonu hedeflemeyen her türlü "medenileştirici" ilişkiye karşı çıkıldığı görülmektedir.³¹

³⁰ Hoca Sadeddin Efendi, *The Reign Of Sultan Orchan, Second King Of The Turks, Translated Out Of Hojah Effendi, An Eminent Turkish Historian*, Çev. William Seaman, London, T.R & E.M., 1652.

³¹ Fransa'da Dışişleri Bakanlığı da yapan Chateaubriand'ın satırları bu duruma güzel bir örnek teşkil ediyor: "Türkiye'ye buharlı gemiler ve demiryolları vererek ordularını düzenlerken, bir yandan da donanmalarını nasıl işleteceğini öğretmekle onları uygarlaştırıyormuş gibi görünmemiz, uygarlığın Doğuya yayılmasıyla değil, Batının gaddarlıkla tanışmasıyla noktalacaktır... Geleceğin İbrahimleri bizleri Charles Martel dönemine geri götürebilirler... Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması, insanlık soyu için olsa olsa bir kazançtır... Siyasal toplumun ahlaki değerlerinin tüm unsurları Hristiyanlığın köklerindedir; toplumsal yıkımın tüm tohumları ise İslâm dininde. Şimdiki sultanın uygarlık yönünde adımlar attığı söyleniyor: Bunun

Batı'da Abbot Michon gibi medenileştirmenin/asimilasyonun çok zor, hatta imkânsız olduğunu düşünenler, tezlerini desteklemek için büyük kimlik kıvamındaki Türklüğün gücünü gösterirler: "Yabancı ülkelerden, Londra, Paris ve Viyana'dan ülkelerine dönen Jön Türkler zerafet kazanmışlardır; artık babuç [mes] giymezler ve son derece akıcı bir biçimde İngilizce, Fransızca ya da Almanca konuşabilirler; şarap içer, ramazanda sigara tütütürler, kötü birer vatandaş olmuşlardır ve inançlarını kaybetmişlerdir... Onlara gâvur denir ve toplumdan dışlanırlar... Ne zaman ki bu başıbozukluk kendilerine ağır gelmeye başlar, bir bakarsınız ki kendi ülkelerinin alışkanlıklarına dönmüşler; yanlarında taşıdıkları sahte Avrupa yaldızı gitgide dökülür ve bir kez daha bu defa her zamankinden daha koyu bir Türk olurlar ve Avrupalı fikirlere genellikle ötekilerden daha düşmanca yaklaşırlar..."³²

Galip özneyi bu durumun değişeceğine ikna etmeden hayat hakkı kazanılamayacağı kanaatini taşıyanlar, geri çekilme dönemlerine dair giriş kısmında kısaca dokunduğumuz ikinci yaklaşımı temsil ediyorlardı. Anadolu Ergenekonu'nu büyük ölçüde bu kadrolar inşa ettiler.

Ancak aksini düşünenler, diğer geri çekilme stratejisini destekleyenler elbette vardı. Bunlar, yitirilen coğrafyalara paralel bir kimlik daralmasının yaşanmasını arzu etmiyorlar, en azından gelecek için köprülerin korunmasını istiyorlardı. Gökalp'in "Türkçülerin Ümmet Programı" başlığı altında yazdıkları, bu tavrın güzel bir örneğidir. Kuruluş dönemi Türk milliyetçiliğinin en önemli ideologu şunların yapılmasını istemektedir. Arap harfleri korunmalıdır. İslâm dünyası ilim ıstılahlarını ortak yapmalıdır. Bütün İslâm dünyasında ortak bir terbiyenin (eğitim anlayışının) kurulması için kongreler toplanmalıdır. Bütün İslâm milletlerinin müftü teşkilatları arasında sürekli bir irtibat kurulmalıdır. İslâm ümmetinin timsali olan hilalin kutsiyeti korunmalıdır. Hicreti esas alan bir takvim kullanılmalıdır.³³ Nitekim 25 Mart 1912 tarihini taşıyan Türk Ocağı'nın Nizamnâme-i Esas ve Dahilîsi'nin 2. maddesi de, Türk milletini "akvâm-ı İslâmiye'nin bir rükn-ü mühimmi" olarak tanımlar.³⁴

nedeni de, fanatik güruhunu, Fransız dönmeler ve İngiliz ve Avusturyalı bazı subayların yardımıyla düzenli askeri eğitimden geçirmeye çalışması. Mekanik silah eğitiminden geçmek ne zamandan beridir uygarlık anlamına geliyor? Türkleri kendi bilimsel taktiklerimizden haberdar etmek, çok büyük bir hata, hatta bir suç sayılır. Eğer kasıtlı olarak toplumumuzun mezar kazıcılarını yetiştirmek niyetinde değilsek, disiplin altına alınacak olan askerlerin vaftiz edilmeleri gerekir." Alain Servantie, "Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler: Cehennem Teolojisinden Demokrasi Derslerine", *Dünyadaki Türk İmgesi*, Özlem Kumrular (Ed.), s. 60-61.

³² Alain Servantie, *A.g.e.*, s. 62.

³³ Ziya Gökalp'ten aktaran Nevzat Kösoğlu, *A.g.e.*, Ötügen, 2009, s. 179.

³⁴ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 100.

Tarihî Türklüğün yukarıda işaret ettiğimiz parametreleri hatırdâ tutulursa ne Gökâlp'in tekliflerinde ne de Türk Ocağı'nın Türklük tasavvurunda garipsenecek hiçbir şey bulunamaz. Ayrıca buradan, Nevzat Kösoğlu'nun işaret ettiği gibi, bir başka sonuca daha rahatlıkla varmak mümkün olur. Türk milliyetçiliği hiçbir Müslüman unsuru millî kininin hedefi yaparak, yani ötekileştirerek kendini kurmamıştır. Aslında son döneme kadar, büyük sancağın gölgesinde uzun asırlar geçiren gayri müslim azınlıklarla aradaki ilişkinin temel karakteri de çatışma olmamıştır. Hatta bu unsurlar tarihî Türklüğün çerçevesini çizdiği bir kültür atmosferi içinde yeniden kalıba dökülmüşlerdir. Türk kavramının uzun tarihi boyunca kazandığı olumlu çağrışımlar ve sempati halkasından bahsedilirken bu husus da akıldâ tutulmalıdır.

Tüm bu sebeplerle, Osmanlı'yı dağıtan dalga gücünü yitirdikten sonra yeni bir genişleme sürecinin başlayabileceğine dair yüreklerdeki ümit ışığı en zor günlerde bile yerini zifri karanlığa bırakmamıştır. Ancak, millî mücadele kazanılıp sınırlar çizildikten sonra çekilme dönemlerine özgü iki zihniyet arasındaki çekişme, Batıcı kampın zaferiyle sonuçlanmıştır. Etkilerini aktüel planda hâlen hissettiğimiz söz konusu tarihî kırılma, Türk demokrasisinin temel kutuplaşma eksenlerinden biri olma özelliğini yitirmiş değil.

Bu dönemde Türk kimliği, ötekisi olarak Müslümanlıkla özdeşleşmiş Osmanlı geçmişini kabul eden bir formatla yeniden tasarlanmak istenmiştir. Eski-yeni ikilemi üzerine inşa edilen kimlik kurgusunun hayat verdiği zihniyet, neredeyse her türlü gerilikten Osmanlı mirasını sorumlu tutmuş, Batı damgası taşıdığını gördüğü şeylere ise mutlak bir iyi niyetle yaklaşmıştır. Osmanlı'dan farklılaşmak temel hedeftir. Batılılaşma dahi Osmanlı'da yapıldığı gibi yapılmamalıdır. Osmanlı'nın anıldığı her cümle menfi, Osmanlı'yı niteleyen her sıfat olumsuzdur.³⁵ Türk Ocağı'nı merkeze alarak vereceğimiz bir-iki örneğin o yıllarda yaşanan alt-üst oluşu gözler önüne sermek bakımından yeterli olacağı kanaatindeyiz. 1926 tarihli "Türk Ocakları Mesâî Programı"nda şu satırlar yer almaktadır: "Türk milleti Şarkta Garba rağmen Garpçılığı ve Garp medeniyetini muzaffer kılmıştır. Türk milliyetperverliği Garpta vücûda gelmiş bütün fikir ihtilaflarından hasıl olmuş bir cereyandır... Dünkü medeniyetimizin izmihlâli, harsımızın ve milletimizin sebep-i zaferi olmuştur. Uhrevî telakkiyât içinde bir cemaat halinde yaşayan halkımız, dünyevî telakkیات içinde bir millet hayatına istihâl etmektedir. Türk Ocakları, yalnız millî tarihine dâhil olan devreleri değil, Eski Yunan ve Roma'dan başlayarak bugünkü hâkim Garp medeniyetinin menşei ve mevlidi olan bütün devirleri benimser. Türk Ocakları'nda Garp lisanıyla beraber Garp mûsikisi de bir yer tutar."³⁶

³⁵ Seçil Deren van het HOF, "Türk Millî Kimliğinin Kuruluşunda Osmanlı'nın Reddi: On Beşinci Yıl Kitabı", *Çankaya University Journal of Arts and Sciences*, Sayı-7/2 Kasım 2010, s. 561.

³⁶ Füsün Üstel, *A.g.e.*, s. 221-222.

Yukarıdaki satırlarda, tarihî Türklüğe hayat veren medeniyetimizin yıkılışını zafer kabul eden ifadeler, millî semboller ve tarihî hafızanın Batılılaşma ülküsü etrafında nasıl yeniden kurgulanmaya çalışıldığını göstermektedir. Hamdullah Suphi Bey'e kulak verelim: "Anadolu İstiklâl Mücadelesi Asya'nın bu köşesinde vatan istiklâli kadar Türk'ün garpçılık emellerini müdafaa etti. Karşımızdaki Avrupa orduları ne gariptir ki Avrupalılığın mümessili olan yepyeni, mücahit bir zümreye karşı dolayısıyla, hilafetle beraber Asyalılığı ve Şeriatî müdafaa ediyordu. Biz yenilseydik, Avrupalılık mağlup olacaktı. Biz kazandık, Avrupalılar'a karşı garp fikirlerini, garp esaslarını muzaffer kıldık. Türk Ocağı desitânî Anadolu mücadelesinin bu ruhunu kendine esas tanımıştır."³⁷

Gelinen yerin, çıkış noktasını teşkil eden batı sömürgeciliğinin saldırılarına cevap verebilecek "muasır bir İslâm Türklüğü" kurma idealiyle alakası kalmamıştır. Nitekim daha sonra bu dönemde yazdıkları yüzünden eleştirilecek olan Gökalp, "mefkûre ateşinin" sönüşünden yakınmaktadır. Milletvekili olarak girdiği Meclis'te fikirlerini ne kadar törpülese de yalnızdır. Örneğin, Sultanî'lere, "Farabiye" yahut "Halduniye" adının verilmesini teklif ettiği zaman buz gibi cevaplar alır. Sokrat'ın dershanesinin ismi olan "lise"de karar kılınır.³⁸ O yıllarda Türk Ocakları'nın basılacak kitaplar listesi de, yeni bir Türklük inşa etme projesinin kültürel kiblesini göstermektedir: "Kandit (Volter), Jeorjikler (Virjil), Nutuklar (Çiçero), Politika (Aristo)..."³⁹

Yeniden kimliklendirme faaliyetinin başarısı için gerekli kabul edilen şeylerden biri de, Batı'ya her güzergâhtan yaklaşırken, tarihî Türk kimliğini besleyen havzalarla araya mesafe konulmasıydı. Ancak fizikî coğrafya değişmeyeceğine göre, demirden dağların yükseleceği yer zihinler ve yürekler olacaktı. Yakınları uzak, uzakları yakın gösterebilmek için tarihsel hafızanın en baştan kurgulanması gerekiyordu. Nitekim yukarıda örneklediğimiz millî mücadeleyle ilgili pasajlar, bu yaklaşımın ürünüdürler. 20. yüzyıla gelen jeopolitik denklemlerin temas imkânlarını sınırlandırışı da proje sahiplerine yardım etmiştir.

Yeni tasarıma göre, Ortadoğu ve Araplar artık geride bırakılmak istenen kötü hatıralarla dolu mazinin bir parçası olarak kodlandılar. I. Dünya Savaşı'ndaki Arap isyanının abartılı bir versiyonu, kolektif hafızanın parçası haline getirildi.

³⁷ "Türk Ocakları Merkez Binası'nın Açılışında Hamdullah Suphi Bey'in Söylediği Nutuk", Türk Ocakları Matbaası, 1930, s. 19.

³⁸ Nevzat Kösoğlu, *A.g.e.*, s. 113.

³⁹ Füsün Üstel, *A.g.e.*, s. 393. Türk Ocakları'nın bu dönemini ele alan çok önemli bir çalışma için ayrıca bkz. Yusuf Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötügen Neşriyat, 2004.

Hanioğlu'nun "Türk oryantalizmi"⁴⁰ dediği aşağılayıcı perspektif, bu psikolojik iklimde doğmuş ve günümüze kadar hatırı sayılır bir etkinliğe sahip olmuştur. Balkanlar'da yaşanan Türk soykırımının unutulmaya terk edilmesi, diğer bazı faktörlerin yanı sıra Batı'yla kurulacak ilişkilerin selameti de düşünülerek alınmış bir tavidir. Uzak tarihin sık referans yapılan Orta Asya ise, İsmet İnönü'nün meşhur 19 Mayıs Nutku'nu takip eden tutuklamalarla birlikte demirden dağların arkasında kalmıştır.

Çok partili hayata geçişten sonra tek partili yılların Türklük tasavvuru ve bununla bağlantılı dış politika anlayışı, yüksek sesle tenkid edilmeye başlanmıştır. Zamanla eleştiriler, resmi söylemin dışında milli kimliğe dair farklı imajları ve hatta alternatif milliyetçilikleri siyaset sahnesine taşımıştır.⁴¹ Normalleşme yönündeki diğer önemli kavşak noktası, Türk kimliğine beşiklik eden tarihi havzaların uluslararası sistemdeki dönüşümler sayesinde yeniden Türkiye ile etkileşime açılmalarıdır. Türk cumhuriyetleriyle kucaklaşma, kimliğin ilk katmanına, köklere dair hafızayı canlandırmış; Balkanlar üzerindeki demir perdenin kalkışı ise ikinci anlam elbisesini tarihin gardırobundan çıkarmıştır.

Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde kat edilen merhale, Osmanlı tarihini ve komşu toplumları ötekileştiren ideolojik bakışa zemin kaybettirmiştir. Osmanlı Devleti'nin 700. yılı münasebetiyle düzenlenen etkinlikler ve gördüğü ilgi bu bakımdan önemli bir dönüm noktasıdır. Türk siyasi hayatının son önemli askeri müdahalesi olan 28 Şubat'ın üzerinden henüz iki sene geçmeden gerçekleştirilen bu organizasyonlar demeti, normalleşme sürecini besleyen sosyolojik dinamiklerin 21. yüzyılın eşliğinde eriştikleri kudreti gözler önüne sermiştir. Irak'ın işgalinin tetiklediği olaylar zinciri, tarihi Türk kimliğini besleyen son havzayla da yeniden güçlü köprülerin inşasına zemin hazırlamıştır. Takip eden dönemin siyasi hadiseleri ise, psikolojik ve fiili engellerin bertaraf edilmesinin nasıl pratik sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymuştur.

Demirden dağların birer birer eriyişi, Ergenekon'a çekildiğimiz dönemdeki güçler dengesini yeniden kontrol etmemiz gerektiğini ihtar ediyor. Tekrarlaya-

⁴⁰ M. Şükrü Hanioğlu, "Osmanlı yapamadı ama biz başardık: Türk oryantalizmi", *Sabah*, 27.02.2011.

⁴¹ Türk milliyetçiliğinin 1960'ların sonlarında bağımsız bir siyasi parti halinde örgütlenirken parti amblemi olarak İmparatorluk dönemine ait bir sembolü seçmesi bu açıdan anlamlıdır. Söz konusu dönemde Kemalist kimlik tasarımı eleştiren muhalif milliyetçilerin Ortadoğu hakkındaki değerlendirmeleri için bkz. Ziya Nur, "İki Asırdır İlerleme Maksudı İle Tuttuğumuz Yol Hakkında", *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si* içinde, İstanbul, İrfan Yayınevi, 2000, s. 32-50, Erol Güngör, "Ortadoğu ve Türkiye", *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* içinde, İstanbul, Ötügen, 1995, s. 261-266. - Erol Güngör, "Türkiye'den Ortadoğu'ya Bakış", *A.g.e.*, s. 267-272.

lım; tarihî Türklüğün dönüştüğü uzun sürecin temel motivasyon kaynağı, Batı'nın mutlak üstünlüğüne dayalı ardışık tarihsel konjonktürlere yayılan elverişsiz jeopolitik denklemlerdi. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde zirve noktasına ulaşan bu trendin yönü, "çevre"deki dekolonizasyonu takip eden sanayileşme çabalarıyla birlikte tersine dönmeye başladı. Küreselleşme döneminde üretimin coğrafi mekânlarında yaşanan değişim de söz konusu eğilimi hızlandırdı. 21. yüzyılın ilk çeyreğine girdiğimizde, 2005 yılı itibarıyla Batı dışı dünyada yükselen ekonomilerin satın alma gücü paritesine göre dünya üretimi içindeki payları % 50'nin üzerine çıkmıştı. 2006 yılında küresel gayri safi hasıla artışının yarından fazlasını sağlayanlar da aynı ülkeler oldu.⁴²

2008'den itibaren şiddetle hissedilmeye başlanan ekonomik kriz, dengelerin alt-üst oluş sürecini tahminlerin ötesinde bir sürate ulaştırdı. 2009 yılında ABD ekonomisi % 3.5, Euro Bölgesi % 4.2 küçüldü, ama örneğin Çin ekonomisi % 9.5 büyüdü. Çin bir yıl sonra ise, bu oranı % 10,5'e taşıdı. Dünyanın en büyük 150 bankasının hesaplarına göre, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülke bankalarının kredilerinden 2 trilyon \$ daha fazla mevduat kaynağına sahipler. Üstelik dünya kamu borcunun da yalnızca % 18'i bu ülkelere ait. IMF verilerine göre 1990 yılında dünya tüketiminin nominal rakamlarla % 20'sini gerçekleştiren gelişmekte olan ülkelerin 2011 yılı sonunda bu oranı % 40'a, 2018'de ise % 50'ye çekecekleri hesap ediliyor.⁴³ Yine IMF'nin tahminlerine göre, 2016'da ABD dünyanın en büyük ekonomisi olma sıfatını Batı dışı bir güce, Çin'e devredecek.⁴⁴

Adım attığımız geleceğin demografik dinamikleri de ekonomik trendlerle paralel bir güzergâhta ilerliyor. Batı'nın dünya nüfusu içindeki payı % 17'ye inmiş durumda. 2050 tahminleri bu oranın % 10'a düşeceğini söylüyor.⁴⁵ Üstelik nüfus bilimciler, söz konusu demografik dönüşümün maddi kısıtlardan çok, değerlerden kaynaklandığını söylüyorlar.⁴⁶ Bir bütün halinde ele alındığında 21. yüzyılın dünyasının gittikçe dindarlaşacağı öngörülüyor.⁴⁷ Dünya Değerler

⁴² The Economist, "Coming of Age", *The Economist*, Vol. 378, Issue 8461, 1/21/2006, (Erişim) <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19491983&site=ehost-live>, 17 Ekim 2006.

⁴³ Saruhan Özel, "Dünya artık sadece ABD ve Avrupa değil...", *Zaman*, 24.08.2011.

⁴⁴ The International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database* (April 2011), <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>.

⁴⁵ Eric Kaufmann, *A.g.e.*, s. 31.

⁴⁶ Örnek olarak bkz. Ron J. Lesthaeghe ve Johan Surkyn, "When History Moves on: the Foundations and Diffusion of a Second Demographic Transition.", *Seminar on Ideational Perspectives on International Family Change*, Population Studies Center, Institute for Social Research (ISR), University of Michigan, Ann Arbor MI, June 2004.

⁴⁷ Bu tezi savunan literatüre örnek olarak bkz. Pippa Norris ve Ronald Inglehart, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 23.

Araştırması kapsamında 2005 ve 2008 yılları arasında 57 ülkede yapılan çalışmaların sonuçları, iki önemli bulguyu ortaya koyuyor. Milli kimlikle gurur duyanlar ile dinin önemli olduğunu düşünenlerin oranları % 90'lara ulaşıyor. Ayrıca veriler, her iki kategori arasında yüksek düzeyde korelasyonun bulunduğunu gösteriyor.⁴⁸

Uzun bir tarihsel çevrimde hayati eşiklerin aşıldığına işaret eden bu rakamlardan başka birçok parametre de dünya düzeninin temel mimarisinin çok ciddi bir dönüşüm sürecinden geçtiğini gösteriyor. Hararetli küreselleşme tartışmalarına sahne olan 1990'lar boyunca ekonomik zenginlik ve iktidarı merkez ülkelerde daha fazla toplayan eğilimlerin doğrultularında büyük değişimler yaşanıyor. Uluslararası sistem, güç dağılımı bakımından gittikçe çok merkezli hale gelirken, finanstan savunmaya kadar uzanan birçok önemli alanda küresel kurumların işlevlerini üstlenen bölgesel yapılanmalar ortaya çıkıyor.

Dünya sisteminin maddi dengelerini alt üst eden bu dinamiğin bir başka önemli özelliği yaşananlara sanayi devrimi sonrası dönemde benzeri bulunmayan bir mahiyet kazandırıyor. Geleceğin yeni büyük güçleri olan millet-imparatorluklar⁴⁹ Batı dışı coğrafyalardan doğuyor ve etraflarında yalnızca ekonomik bir çekim merkezi inşa etmekle yetinmiyorlar. Bu “yeni bölgecilik”, sadece sosyo-ekonomik işbirliğine yönelik inisiyatiflerle sınırlı değil. Aynı zamanda bölgesel güç merkezlerinin, çok taraflı kurumlara ait fonksiyonlarla birlikte kültürel, ideolojik, siyasi ve askeri diğer alanlara yayılan egemenlik iddialarını da içeriyor. “Şarkta ve garpta”, millet-imparatorluk projelerinin çekirdeğinde yer alan ulus devletler, kimliklerini mümkün olan en geniş çağrışımları uyandıracak, en fazla sayıda insanı kuşatacak şekilde yeniden tanımlıyorlar. Medeniyet vurgusunun yükselişi bu dinamikle de ilişkili. Rus Avrasyacılığının yorumları, Çin’de ve Latin Amerika’da yaşanan kimlik tartışmaları bahsettiğimiz konu bakımından önemli örnekler. Gelecek asır, millet-imparatorlukların asrı olacakmış gibi gözüküyor. Nitekim aramızdaki demirden dağları erittiğimiz bölgelere Türkiye’den baktığımızda benzer manzaralarla karşılaşmıyor muyuz? Peki, acaba biz, bir genişleme evresine hazır mıyız?

⁴⁸ Dünya değerler araştırmasının verilerine şu adresten ulaşılabilir: http://www.worldvaluessurvey.org/index_html.

⁴⁹ Dünya düzeninin yeni ontolojisine karakterini veren başat aktörleri tarif için kullandığımız millet-imparatorluklar terimi, gücün ya ABD, Çin ve Rusya gibi büyük bir ulus devlet ya da Avrupa, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya’da görüldüğü üzere çok devletli örgütlenme çabaları ekseninde yeniden bölgeselleşmesini ifade etmektedir. Konuyla ilgili etraflı bir tartışma için bkz. Mehmet Akif Okur, “Millet İmparatorluklar Çağı’nın Eşiğinde: Genişleyen Dünyada Küresel Kapitalizmin Yeni Mimarisine Doğru”, *Küreselleşmeden Postküreselleşmeye, Değişim Sürecindeki Dünya Düzeni ve Türkiye* içinde, Murat Saraçlı (ed.), Lotus Yayınevi, Ankara, 2008, s. 11-67.

Yazıyı, bu aşamadaki en önemli hazırlığın zihni düzeyde gerçekleşmesi gerektiğine işaret eden bazı kıyaslama ve değerlendirmelerle tamamlayacağım. Geçen yüzyılın başında kurulan dengelerin bozulduğu, yeni bir tarihsel konjonktür ve jeopolitik denklem bekliyor bizi. Aradan geçen zamanda hayli büyük dönüşümler yaşadık. İçine girdiğimiz "Yeni Çağ"ın talepleri ise dünkülerden farklı. Diğer tüm parametreler tartışmaya açık olsa da, şu noktanın şüphe götürmediğini kabul etmeliyiz. Batının üstünlüğünü gerekçe göstererek tarihî Türk kimliği ve bileşenlerine yöneltilen eleştiriler, maddi dayanaklarını yitirdi. Bu durum, Batı'nın yükselişiyle gölgede kalan tüm kadim medeniyet havzaları için geçerli. Maddi güç dengelerindeki değişim, Batı dışı dünyadan yükselen öznelerin/aktörlerin kendilerine olan güvenlerini artırıyor. Geçmişin yaralarını sarar ve geleceğe hangi kimlikle yöneleceklerine karar verirken Batılı öznenin önerdiklerinden farklılaşan özgün arayışlara girmek hususunda daha cesurlar. Geleceği kuracak bilgi ve vizyonu ithal etmek istemiyorlar.

Zhang Weiwei'nin çalışmaları bu durumun güzel bir örneği. Weiwei, hem Çin devleti hem de Batılıların önem verdikleri, iki medeniyeti karşı karşıya getiren mukayeseli tartışmalarda Fukuyama'nın karşısına çıkartılan prestijli bir akademisyen. Weiwei, Batı'da icat edilen sosyal bilimlerle hakikat arasında çok sorunlu bir ilişki olduğunu söylüyor. Dayandığı matematik modeller sebebiyle ekonomiyi biraz kenarda bırakıyor, ancak siyaset bilimi ve sosyolojiyi yerden yere vuruyor.⁵⁰ Eleştirisinin asıl sebebi, hızla dünyanın bir numaralı ekonomisi olma yolunda ilerleyen ülkesinin yüzleşeceği temel sorunları çözebilecek özgün çabalara meşruiyet alanı açmak. Nitekim son kitabıyla Çin'e etnik problemlerini aşabilmesi için kavramsal bir dayanak sunuyor.⁵¹ O'na göre Çin, bir ulus-devlet değil, medeniyet devleti. Aynı medeniyetin mensuplarını tek çatı altında toplayan bir devlet. Medeniyet devletinin, ulus devletten kuşatıcı olduğu için farklılıkları daha fazla tolere edebileceğini savunuyor. Çünkü bu ölçekten etnik çeşitlilikler, rahatsız edici gözüküyorlar. Çin'in arkasını dayadığı maddi başarı hikâyesi de, Weiwei'nin tezlerine ciddiye katıyor.

Çin'den verdiğimiz örneğe benzer bir özgünlük arayışıyla kendi gündemimize döndüğümüzde, ülkü-devlet⁵² gibi üzerinde neredeyse hiç konuşulmayan kavramların resmi geçidi karşılıyor bizi. Oysa yaşadığımız sürecin doğasında yatan karmaşa ve belirsizliklerin üstesinden gelebilmek için yaratıcı tartışma zeminlerine ihtiyacımız var. Ne eskinin bütünüyle silindiği, ne de yeninin doğabildiği bir geçiş sürecini yaşıyoruz. Bir taraftan Türklüğün Ergenekon çağında sırtına yüklenen sorunlar yumağı canımızı yakmayı sürdürüyor. Diğer yandan

⁵⁰ Francis Fukuyama ve Zhang Weiwei, "The China Model, A Dialogue between Francis Fukuyama and Zhang Weiwei, *NPQ*, Fall 2011, s. 52.

⁵¹ Zhang Weiwei, *China Wave: The Rise of a Civilizational State*, World Scientific Publishing Company, 2012.

⁵² Bkz. Ş. Teoman Durali, *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, Dergâh Yay., 2010.

ise, tarihî Türklüğe ait hatıraların dirilişine şahit oluyoruz. Dünya ekonomisi ve politikasının evrimi karşımıza yeni rol ve fırsatlar çıkarıyor. Bunların gereklerini yerine getirdiğe temsil ettiğimiz kimlik de yeni çağrışımlar yüklenmeye devam ediyor. Tarihi hem uyandırıyor hem de yapıyoruz. Korkularımız yakamızdan çekistirenken bile, umutlanmak için çok sebebimiz var.

Son olarak şu noktanın altını çizmek gerekiyor. Genişleme, teknik detaylarına burada yer veremediğimiz köklü yapısal sebepleri olan bir süreç. Yalnızca klasik devletlerarası ilişkileri değil, sivil toplum düzeyindeki etkileşimleri de kapsıyor. Özneleşmiş bir toplumun/milletin dışarıya taşan her türlü enerjisinden bahsediyoruz. Şüphesiz, kısa vadede karşımızda duran dış politika gündeminin incelediğimiz dinamikle bağlantısı var. Ancak biz genişleme ile daha derin bir tarihsel hareketliliği kastediyoruz. Önümüzdeki yıllarda Türkiye'mizi bu hareketin hızı ve doğrultusuna dair farklı vizyonlara sahip kesimler arasındaki tartışmalar bekliyor.

KAYNAKLAR

- “Türk Ocakları Merkez Binası'nın Açılmasında Hamdullah Suphi Bey'in Söylediği Nutuk”, Türk Ocakları Matbaası, 1930.
- ADDISON, Lancelot, *The life and Death of Mahumed, the Author of the Turkish Religion*, London: Printed for William Crooke, 1679.
- AKSUN, Ziya Nur, “İki Asırdır İlerleme Maksudı İle Tuttuğumuz Yol Hakkında”, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, İstanbul, İrfan Yayınevi, 2000, s. 32-50.
- BARTHOLD, Vasilij Vladimiroviç, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, (ed. Kâzım Yaşar Koprman, İsmail Aka), AKDITYK Türk Tarih Kurumu, 2006.
- BAŞER, Sait, *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre'den Sevgi Toplumuna*, İstanbul: Seyran Kitapevi, 1995.
- BRADLEY, Ian C., *Believing in Britain: The Spiritual Identity of 'Britishness'*, I.B.Tauris, 2006.
- COŞAN, Leyla, “Viyana Kuşatmalarını Anlatan İki Alman Halk Şarkısı Örneğinde Türk İmajı”, *Türk Kültürünü İncelemeleri Dergisi, The Journal of Turkish Cultural Studies*, No. 14.
- DURALI, Ş. Teoman, *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, Dergâh Yayınları, 2010.
- ERGİN, Muharrem (Yay. Haz.), *Oğuz Kağan Destanı*, Hülbe Yayınları, 1988.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1995.
- FİELHOUSE, David Kenneth, *Economics and Empire, 1830-1914*, London, Macmillan, 1984.
- FUKUYAMA, Francis ve Zhang WEIWEI, "The China Model, A Dialogue between Francis Fukuyama and Zhang Weiwei, *NPQ*, Fall 2011.
- GUMİLEV, Lev Nikolayeviç, *Eski Türkler*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2002.

- GÜNGÖR, Erol, *Türk Kültürü Ve Milliyetçilik*, İstanbul, Ötüken, 1995.
- HANİOĞLU, M. Şükrü, "Osmanlı yapamadı ama biz başardık: Türk oryantalizmi", *Sabah*, 27.02.2011.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ, *The Reign of Sultan Orchan, Second King o the Turks, Translated out of Hojah Effendi, An Eminent Turkish Historian*, Çev.William Seaman, London: T.R & E.M., 1652.
- KAFKASYALI, Muhammet Savaş, *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- KARATAY, Osman, *İran ile Turan, Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*, Ankara, Karam, 2003.
- KAUFMANN, Eric, *Shall the Religious Inherit the Earth?, Demography and Politics in the Twenty-First Century*, Profile Books, 2010.
- KÖSOĞLU, Nevzat, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, Ötüken, 2009.
- KUMRULAR, Özlem, *Avrupa'da Türk Düşmanlığının Kökeni: Türk Korkusu*, Doğan Kitap, 2008.
- Lesthaeghe, Ron J. ve Johan SURKYN, "When History Moves on: the Foundations and Diffusion of a Second Demographic Transition.", *Seminar on Ideational Perspectives on International Family Change*, Population Studies Center, Institute for Social Research (ISR), University of Michigan, Ann Arbor MI, June 2004.
- NORRIS Pippa ve Ronald INGLEHART, *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- OKUR, Mehmet Akif, "Millet İmparatorluklar Çağı'nın Eşiğinde: Genişleyen Dünyada Küresel Kapitalizmin Yeni Mimarisine Doğru", *Küreselleşmeden Postküreselleşmeye, Değişim Sürecindeki Dünya Düzeni ve Türkiye içinde*, Murat Saraçlı (ed.), Lotus Yayınevi, Ankara, 2008, s. 11-67.
- OKUR, Mehmet Akif, *Yeni Çağın Eşiğinden Avrasya'nın Kalbine Bakmak, Tarihten Günümüze Orta Asya'nın Jeopolitiği Üzerine Düşünceler*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- ÖZEL, Saruhan, "Dünya artık sadece ABD ve Avrupa değil...", *Zaman*, 24.08.2011.
- PİETERSE, Jan Nederveen, *Globalization or Empire?*, London, Routledge, 2004.
- Ralph Carr of the Middle Temple, *The Mahumetane or Turkish Historie*, London:Thomas Este, 1600.
- RUSH, Anne Spry, *Bonds of Empire, West Indians and Britishness from Victoria to Decolonization*, Oxford University Press, 2011.
- Saltuk-nâme*, Ankara 1987, Cilt III.
- SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötüken Neşriyat, 2004.
- VAN HET HOF, Seçil Deren, "Türk Millî Kimliğinin Kuruluşunda Osmanlı'nın Reddi: On Beşinci Yıl Kitabı", *Çankaya University Journal of Arts and Sciences*, Sayı-7/2, Kasım 2010.

SERVANTIE, Alain, “Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler: Cehennem Teolojisinden Demokrasi Derslerine”, *Dünyadaki Türk İmgesi*, Özlem Kumrular (Ed.).

ŞİRİN, İbrahim, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus, 2006.

The Economist, “Coming of Age”, *The Economist*, Vol. 378, Issue 8461.

The International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database* (April 2011), <http://www.imf.org/external/datamapper/index.php>

ÜSTEL, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997.

WARD, Paul, *Britishness since 1870*, Routledge, 2004.

WEIWEI, Zhang, *China Wave: The Rise of a Civilizational State*, World Scientific Publishing Company, 2012.

XVIII yy. *İstanbul'a Dair Risale-i Garibe*, Haz. Hayati Develi, İstanbul, 1998.

On the Track of Great Identity: Calls for Expansion, Ergenekons and Turkishness

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif Okur

ABSTRACT

In this study, the historical adventure of Turkishness, as a high identity, its retreat and expansion periods are analysed. Each of the phases in question had unique characteristics which deeply affected the subject. In the development period, the subject/actor penetrated into new geographies. Simultaneously, the groups which thought differently about how and in which direction the expansion should have been and how relationships to be established with foreigners should have been, struggled to direct to efforts made by the subject. They wanted to change but did not want to be changed. As for the centre of the other side, the subject was occupied with the approaches which put the subject in a position which was exposed to interaction with “what it had conquered”. Their purpose was to make at least a part of the people living on the lands which were conquered, belong to the identity of the subject. The

community in question's aiming the same targets and ideals with the subject would lead them to join "us" in time. If the unification had been realised, it would have determined the enemies of the common identity as common enemies and determine its friends as common friends.

This umbrella of identity which was held by the subject over wide masses was removed it in parallel with retreating. In other words, retreat does not only replacing the conquered places but also caused the common identity to lose its comprehensiveness because of the change and contract in the components of "we" feeling. Fear was a dominant psychology caused by retreat because of heavy defeats. The subject who worried that it would go out of existence, first of all, looked for a shelter for himself. In the next phase, there were two rival approaches. First, which we can give an example by referring to Orkhun Inscriptions, looked for getting stronger without losing his nature as a subject. Those who have the perspective in question in psychological level give importance to protection of basic identity values and memorise of enlargement period because they believed that the future they miss would one day come into being. As experienced in "Ergenekon Epic of Ötügen", they restricted their radius of action until they had a more advantageous position but they did not deny themselves.

The other approach we see in "Ergenekon in Anatolia" was the consequence of mood that caused the subject to almost give up his own existence. It is believed that the motivation and memories of enlargement period triggered new adventures and led to the way to ontological annihilation. The anxiety threshold was so high that joining the victorious subject was defended as the only way to get rid of the threat. Objectivisation which meant melting in identity imagination of another subject was a re-identification process in which the targets and ideals of the enlargement period were otherised. As the definition of friends and enemies as well as image of enmity changed, high differences came into being with the communities that were brought together in the same "home" by the historical identity of developing period which gained rich associations.

The discussed handled in the article focuses on such kind of potential of change for the sense of belonging that emerge in the form of identities. Assumption that there are strong connections between the enlargement/contraction in the "we" perception and deep-rooted and long-lasting political/ cultural transformations is analysed through two big historical experiences which came into being in two important geographies, one in Turkistan and other in Anatolia. In this context, attention should be drawing to the point that Turkishness was defined in combination with political belonging rather than fixed characteristics since ever the first phases of the history, and to the enlargement- contraction processes of the collective identity.

Then, Anatolia is handled. The fact that Turkishness became a very high identity again in this geography and “Anatolian Ergenekon” are explained. During the expansion which was represented by Ottoman Empire, the power that represented “the other” against the Turkish identity in the course of history was West and enlargement process continued in conflict with the “other”. As for the “other” for new Turks, their own past and the important elements of the original codes of identity were selected. The natural consequence of this stance was the rapture of physical and mental relations with those who were left behind after the retreat. No matter in which route they approached the West, they had distance to basins which fed the historical Turkish identity. However, as the physical geography did not change, the distant places were shown as close and close places were shown as distant because of the pre-designation of the history.

That the historical basins which became cradle for the Turkish identity were open to relationship with Turkey as a result of the transformation in the international system were the most important point on the way to normalisation. Embracing with Turkish republics revived the memory about the first layer, the root, of the identity. The fact that the iron curtain covering Balkans was destroyed led was taking second dress of meaning from the wardrobe of history. Our turning to Middle-East at the beginning of 2000 completed this view.

The change in the global political economic balance indicates that the conditions during the time of retreat have disappeared. The main motive for the long historical process in which Turkishness transformed was the inappropriate geopolitical equation throughout the successive historical conjuncture based on the absolute domination of the West. This trend which reached summit in the first quarter of the 20th century reversed thanks to the industrialisation efforts which followed the decolonisation in the “environment”. The change in the production in the geographic areas in the globalisation period also speeded up the said trend. During 1990s, when lively discussions were made, big changes came into being in the dynamics especially in the countries which had economic richness and domination. While the international system became more polycentric in terms of power distribution, regional structures undertaking the functions of the global organisations in many important areas from finance to defence came into being.

“Neo-Regionalism” which led by the said condition was not restricted to only socio-economic cooperation. It also included regional power centres’ domination in cultural, ideological political and military areas as well as the functions of multi-sided institutions. In the conclusion part of the article, the historical transformation which was accompanied by the mentioned new dynamics is handled, and attention is drawn to some potential opportunities it has created for Turkey.

По Следам Великой Самоидентификации: Эпоха Великого Переселения, Эргенекон и Тюркство

Доцент Доктор Окур Мехмет Акиф

РЕЗЮМЕ

В данной работе рассматриваются этапы исторического пути тюрков, как личности, их отступление и последующие расширение. Каждый из этих этапов обладает присущими только ему особенностями, глубоко повлиявшими на предмет исследования. В период расширения субъект/актер делает новые шаги в сторону того или иного региона. Группы, в режиме реального времени по-разному думающие о том как и в каком направлении будет происходить это расширение и какие отношения возникнут в результате, для того, чтобы дать направление представителям субъекта вступают в конфликт и противоборство. На одном конце спектра занимают место стратегии, которые разделены на внешние и внутренние. Когда происходит поворот наружу, то ставится цель изолировать внутреннее от воздействия происходящего процесса. Изменение желает не только изменять. Центр другой стороны оккупировали подходы,

создающие открытый фундамент для взаимодействия субъекта и его «победителей». Цель всего этого – идентифицировать субъекта, хотя бы частично, по отношению к народам, которые встречаются на пути расширения. Направленность указанных обществ к совместным с субъектом целям и идеалам со временем порождает результат – «присоединение к нам». Если объединение случается, то явно определяется кто враг, а кто друг этой объединившейся, идентифицировавшей себя личности.

Эта идентифицировавшая себя общность, объединившая крупные массы субъекта собирается параллельно процессу отступления. То есть отступление – это не только смена власти в территориальном плане, по причине сужения того или иного объединения, созданного на фундаменте «мы», оно открывает дорогу для потери этой коллективной идентификации. Психология отступающих, потерпевших тяжелое поражение, страшна. Субъект, охваченный страхом за то, что его личность будет вычеркнута из истории, начинает искать прибежище. Следующая фаза – определение противоборствующих сторон. Первое, что мы узнаем из записей на Орхон-Енисейских памятниках – это то, что субъект пошел по пути усиления без потери своей личности. На психологическом уровне обладатели указанной перспективы придавали важное значение своим основным личностным ценностям и оберегали память о периоде расширения, предполагая, что в один прекрасный день они поднимутся с новой силой. Отношения с внешним миром благоразумны и осторожны. Как указано в эпосе «Отукен Эргенекон», сфера деятельности несколько ограничена до момента наступления более благоприятных обстоятельств, причем ограничена настолько, чтоб только «не потерять себя».

Исследуя «Анатолийский Эргенекон» перед нами предстает другой подход – создание такого духовного состояния, когда субъект вынужден действовать отчаянно, чтобы окончательно не потреять свою личность. В период расширения субъект начинает верить, что мотивация и память ищет новые пути, ведущие к онтологическому исчезновению из-за нового переселения. В этот момент страх вырастает настолько сильно, что присоединение к субъекту-победителю становится единственным путем, нейтрализующим опасность. Превращение в субъект другого объекта в период расширения представляет собой процесс его новой идентификации, основанной целях и идеалах других. Понятия друг-враг и изменение отношений к тем или иным субъектам в период расширения завоевывает коннотацию, создавая пропасть между сообществами, объединенными под одной крышей и имеющих одинаковую сущность.

В статье затронута полемика, сосредоточенная на потенциале изменений такого рода чувства принадлежности, проявляющемся в виде идентификации. Между увеличением/уменьшением понятия «мы» и коренными,

долгосрочными политическим / культурными преобразованиями имеются сильные связи. Эти связи изучаются в разрезе опыта великих исторических событий, начинающихся в Туркестане и заканчивающихся в Анатолии. В рамках этого изучения в первую очередь привлекает внимание описание отношений политической причастности тюркской истории еще на первых ее этапах в процессе расширении/сужения коллективной идентификации тюрков.

Далее, отдаваясь в сторону Анатолии, тюркизм вновь идентифицировался – так появился Анатолийский Эргенекон. В расширении, представленном Османской империей, тюркизм разделился, в результате западный субъект был в конфликте с остальными тюрками. В период отступления, согласно представленного нами подхода, во второй половине 20 века многие правительства объявили независимость, от тюрков требовалось создать новую страну. Изучалось прошлое, находились фундаментальные коды собственной идентификации, в результате были разорваны связи с физическим и духовным миром покинутых территорий. Каждый раз, приближаясь к Западу, расстояние между историческим источниками тюркской сущности и движущимся субъектом увеличивается. Однако независимо от физического пространства историческая память показывает близкое далеким, а далекое – близким.

В тюркской самоидентификации важной точкой на перекрестке исторических путей стало создание новых отношений Турции с регионами, считающимися прародителями тюркизма. Налаживание отношений с тюркскими странами, распахивающими двери для общей самоидентификации, пробудили историческую память; поднятый «железный занавес» на Балканах стал второй такой победой. Начало 21 века завершает этот настрой, в результате которого мы с новыми надеждами повернулись к среднему востоку.

Изменения в глобальной экономике и политике убрали препятствия, мешающие новому расширению. Основным мотивационным источником длительного исторического преобразования тюркизма – создать геополитический противовес неэффективной исторической конъюнктуре, опирающейся на западное превосходство. В первой четверти 20 века этот тренд достиг своего апогея, когда вместе с индустриализацией пошел процесс деколонизации «окружающего мира». В период глобализации начали меняться и регионы, где сосредотачивалось производство. В 90-х годах 20 века динамика изменений в главенствующих странах начала сильно колебаться. Международная система с точки зрения сосредоточения сил стала более централизованной, поэтому чтобы защитить свои финансы, многие глобальные структуры создавали региональные системы, обеспечивающие деятельность этих структур.